© Український переклад. І. Є. Бояновська, 1992.

"В ім'я пророка — фіги!"

Крик вуличного торговця фігами в Туреччині

Про мене, гадаю, чули всі. Я — сеньйора Псіхея Зенобія. Це незаперечний факт, та вороги прозвали мене Психа Сноб, упевнивши, що Психа — всього лиш просторічне скорочення від Псіхеї, що грецькою означає "душа" (воно так і є, бо я й справді душа), а часом метелик — це коли я вбираюсь у нову сукню з малинового сатину й арабську mantelet (1) небесної барви в оздобі зелених agraffas (2) і семи жовтогарячих бутонів auriculas (3). А щодо "Сноб" — так от, хоч би хто подивився на мене, він зразу зрозумів би, що ніякий я не сноб. Міс Табіта Ріпа розтрубила це прізвисько з чистої заздрості. Ох, уже ця Табіта Ріпа! Ох, негідниця! Але що можна чекати від ріпи? Цікаво, чи знає вона стару приказку про "кров з ріпи" і т. ін.? (Ну, я їй покажу при нагоді! Тільки б не забути). Але на чому я спинилася? Ага! Отже, мене упевнили, що Сноб — звичайне скорочення від Зенобії і що Зенобія була королевою (Он як! А для доктора Манімані я лише Королева Сердець), і саме це слово теж грецьке,— а оскільки мій батько був "грек", то я по батькові маю цілком законне право називатися "Зенобія" — аж ніяк не "Сноб"! Так обзивається лиш ота Табіта Ріпа. Насправді ж я — сеньйора Псіхея Зенобія.

(1) Мантилью (фр.).

(2) Застібок (фр.).

(3) Первоцвіту (латин.).

Як я вже казала, про мене чули всі. Я — та сама сеньйора Псіхея Зенобія — відповідальний секретар "Експериментальної, Всесвітньої,

Асоціації, Літераторів, І, Бібліографів, Ініціаторів, Доброчинного, Обміну, У, Філадельфії". Придумав цю назву доктор Манімані; звучить вона розкотисто, мов порожня бочка. (Він часом трохи вульгарний, зате який прозорливий!) Ми всі додаємо до своїх імен абревіатуру асоціації, як ото додаються інші скорочення: К А Ж — Королівська асоціація живопису або А Р К С — Асоціація розповсюдження корисних справ тощо. Щодо останньої доктор Манімані заявляє, що "А" — це "атрофований", а РКС читається як Рекс (хоч воно зовсім не так). І в нього виходить, що АРКС — це "атрофований Рекс", а не асоціація лорда Бруема. Але, признаюся, доктор Манімані такий непевний чоловік, що ніколи не розбереш, коли він каже правду. Хай там як, але ми завжди додаємо до своїх імен початкові літери назви асоціації: ЕВАЛІБІДОУФ — по літері від кожного слова, в чому наша явна перевага над лордом Бруемом. Доктор Манімані каже, що ці ініціали сповна відтворюють нашу суть,— але, їй-Богу, годі второпати, що він має на увазі.

Незважаючи на ось таку доброчинність доктора й усі намагання асоціації здобути славу, успіх їй не дуже усміхався, поки не з'явилась Я. Бо, по правді, її члени вдавалися до надто вже легковажного тону в дискусіях. У дописах, що читалися по суботах, було не стільки глибини, скільки буфонади. Таке собі, знаєте, розчепурене пишно-слів'я. Ніякого вам дослідження першопричин, першоджерел,— узагалі жодної проникливої розвідки. Ніякого справжнього інтересу до такої важливої ідеї, як "сумісність речей". Одне слово, ніякого вам красного письменства. Таке все пересічне, непутяще. Ні глибини, ні інтересу, ні метафізики — нічого з того, що люди освічені називають духовністю, а неосвічені — нісенітницею. (Доктор Манімані і тут мав свою думку, але мені про те знати краще).

Вступивши до асоціації, я доклала якнайбільше зусиль для впровадження вищого стилю мислення й писання. І весь світ знає, яких успіхів я досягнула. Тепер у нашій асоціації ЕВАЛІБІДОУФ пишуться не гірші статті, ніж у самому "Блеквуді". Я це кажу тому, що мене запевнили, ніби найкращі дописи будь-якої тематики можна знайти саме на сторінках цього заслужено славетного журналу. Коли ж ми взяли

його собі за взірець, то й самі стали здобувати визнання. Зрештою не так уже й важко зробити статейку справжнього блеквудського зразка — треба лише знати, що до чого. Мова, звичайно, не про політичні статті. Усі знають — після того як доктор Манімані роз'яснив — як вони робляться. У містера Блеквуда є пара кравецьких ножиць і троє підручних. Один подає йому "Таймз", другий "Оглядача", третій — новий словник жаргонізмів Гал-лея. А містер Блеквуд просто вирізає і складає докупи. Це робиться швидко. Спочатку — "Оглядач", жаргонізми і "Таймз", потім — "Таймз", жаргонізми й "Оглядач", а тоді — "Таймз", "Оглядач" і жаргонізми.

Та головна заслуга журналу полягає в статтях під рубрикою "Розмаїтості", найкращі з яких доктор Манімані називає дивовижами (хоч би що те значило), а всі інші — концентратами. З таким родом письменства я вже давно була знайома, однак лише після недавнього візиту до містера Блеквуда (за дорученням асоціації) по-справжньому збагнула прийоми композиції. Вони прості, але не такі легкі, як сама політика. Коли я з'явилася в редакції містера Блеквуда й виклала йому наше прохання, він ласкаво запросив мене до свого кабінету й докладно розтлумачив увесь процес.

— Моя люба мадам,— почав він, явно зачарований моїм розкішним убранням, себто малиновим сатином у зелених agraffas та жовтогарячих auriculas.— Моя люба мадам,— провадив він,— прошу сідати. Суть справи ось у чому: той, хто пише концентрат, мусить насамперед запастися дуже чорним чорнилом, дуже великою ручкою з дуже тупим пером. І завважте, міс Псіхеє Зенобіє! — Витримавши паузу, він заговорив із більшим завзяттям і врочистістю: — Завважте: ніколи не відточуйте пера! Ось у цьому, мадам, і весь секрет, уся суть концентрату. Дозволив собі сказати, що ще ніхто, хоч би який був геній, не написав справним пером,— зрозумійте мене правильно,— вправної статті. І повірте: коли рукопис можна прочитати, то читати його не варт. Це наш головний принцип — і якщо ви не пристаєте на нього, розмова наша вичерпана.

Він замовк. Та оскільки я, звичайно, не мала жодного бажання вичерпувати на цьому нашої розмови, то відразу ж погодилася з цією промовистою заявою, в істинності якої ні на крихту не сумнівалася. Це його начебто задовольнило, і він провадив далі:

— З мого боку, мабуть, негоже, міс Псіхеє Зенобіє, відсилати вас за зразком до якоїсь статті або навіть кількох, але деякі приклади я все-таки наведу. Ну, взяти хоча б... О: "Живий мрець" — суперштука! Це звіт одного джентльмена про пережите в забитій домовині,— смаковитий, повен жаху, жалю, метафізики й ерудиції. Ви б заприсяглися, що автор виріс не деінде, як у домовині. Або, наприклад, "Сповідь наркомана" — прекрасна річ! А яка багатюща уява, яка глибока філософія, які прозорливі гіпотези! Скільки вогню, шаленства і бозна-чого незрозумілого. Такий собі ласий шматок базіканини, і читачі з утіхою проковтнули його, гадаючи, ніби автором був Кольрідж. Та, скажу вам, це робота мого улюбленця — бабуїна Джуніпера. Він зліпив її за склянкою голландської горілки з водою — гарячої, без цукру (в що годі було повірити, якби це не вийшло з уст самого містера Блеквуда). Далі — "Дослідник мимоволі". Це про джентльмена, що пікся в печі, а вийшов з неї цілий і живий, правда, трохи підпечений. Або ж візьмімо "Щоденник покійного лікаря". Публіці до смаку прийшлася палка демагогія й зимна грецька мова. Мали ми й "Чоловіка у дзвоні". Стаття, скажу вам, так собі. Тому я б не дуже радив її наслідувати. Йдеться про хлопця, що засинає під удари церковного дзвона й будиться від похоронного подзвону,— він божеволіє і, витягши записника, занотовує свої почуття. Почуття — це вам не абищо! Тож заклинаю вас, міс Зенобіє: хоч би що з вами робили,— топили або вішали,— ніколи не розгублюйтесь і всі почуття — на папір, а вам за це — десять гіней за аркуш. Як хочете писати сильно — надавайте хоч трохи уваги почуттям.

— Про що мова, містере Блеквуд! — відказала я.

— О! — вигукнув він.— Ви, я бачу, моя духовна спадкоємниця. Та мені ще треба познайомити вас au fait (1) з деякими нюансами

справжньої, як ми кажемо, блеквудської статті чуттєвого штибу — що, як ви розумієте, я ставлю понад усе.

Насамперед було б бажано потрапити в яку-небудь іще не бачену халепу. З тою ж таки піччю, наприклад,— добряча оказія. Але якщо нема під рукою ні печі, ні дзвону і якщо нема змоги щасливо випасти з повітряної кулі, провалитися під землю або в димарі застрягнути, то досить собі уявити якусь подібну пригоду. Хоча, повторюю, бажано щось таке пережити насправді. Ніщо так не розвиває фантазію, як конкретний досвід. Правда — химерна, як ви знаєте,— і навіть химерніша за вигадку, тільки ближча до первинного задуму.

Тут я запевнила його, що маю парочку чудових підв'язок, і вже йду вішатись.

(1) По суті (фр.).

— От-от! — вигукнув він.— Так і зробіть! Проте... вішатись — це трохи банально. Щось би краще придумати. Ковтніть-но з десяток брендетових пігулок — і відразу ж за папір! Моїми вказівками, ви ж бачите, можна скористатися в різних ситуаціях. А по дорозі додому все може статися: або по голові хтось лупне, або омнібус наїде, і як пес скажений не вгризе, то в якусь канаву звалишся. Але вперед!

Визначившись із темою, треба вирішити, в якому стилі або в якій манері вести оповідь. Є стилі дидактичний, екзальтований, природний — усі досить заяложені. Але є ще й лаконічний стиль, або стислий, до якого вдаються останнім часом. Це писання короткими реченнями,— проте не куцими й не рубаними,— завжди з крапкою і без жодних абзаців. Існує ще стиль піднесений, пишномовний, окличний. Деякі уславлені романісти культивують саме його: це коли слова крутяться дзиґами і так дзижчать, що чудово замінюють значення. Це найкращий з усіх стилів, коли письменник не має часу на мудрування.

Метафізичний стиль теж прийнятний. Якщо знаєте гучні слова — це для вас шанс. Розводьтесь про іонічну та елейську школи, про Архітаса, Горгія та Алкмеона. Докиньте про об'єктивність та суб'єктивність. Щораз упевнено посилайтеся на пана Локка. Покажіть, що ви знаєте все і вся, а як десь не туди загнули, не марудьтеся з викреслюванням, лише допишіть у примітках, що цю глибоку думку ви почерпнули в "Kritik der reinem Vernunft (1)" або ж у "Metaphysische Anfangsgriinde der Naturwissenschaft"(2). Це виглядатиме вагомо, ну і... щиро.

(1) "Критиці чистого розуму" (нім.).

(2) "Метафізичних основах природознавства" (нім.).

Є ще ряд інших, не менш уславлених стилів, але зупинюсь я лише на двох: трансцендентальному та гетерогенному. Вдавшись до першого, можна глибше за будь-кого зазирнути в суть справи. Він дуже ефективний, коли ним правильно користуватися. Почитайте "Дайел" і ви знатимете, що й до чого. Уникайте гучних слів — хай вони будуть приземлені й каламбурні. Прогляньте поезію Чаннінга і процитуйте його з приводу "товстунця з позірною Все-можністю". Вліпіть щось про Божественну єдність, та ні півслова про сатанинську роздвоєність. А перш за все навчіться інсинуації. Натякайте на все — не стверджуйте нічого. Якщо вам хочеться сказати "хліб з маслом", нізащо в світі не сповіщайте цього прямим текстом. Кажіть що завгодно, але ходіть манівцями. Натякніть на гречані млинці, навіть на вівсяну кашу,— але якщо у вас на думці "хліб з маслом", то стережіться вимовляти саме ці слова, моя люба міс Псіхеє.

Я запевнила його, що, поки живу, нічого подібного собі не дозволю. Він цмокнув мене й повів далі:

— Щодо гетерогенного стилю, то це просто розумно зважена суміш усеможливих стилів у рівних пропорціях. Тож і компонується він з усього

глибокодумного, величного, незвичайного, пікантного, зухвалого і симпатичного.

Припустімо, ви вже знаєте, в яку халепу влізти і як її описати. Але ми ще не розглянули найважливішого,— по суті, душу всієї справи, тобто наповнення. Для леді — та й для джентльмена теж — зовсім не обов'язково бути книжковим шашелем. Однак дуже важливо, щоб у статті відчувалась ерудиція або принаймні начитаність автора. Зараз я покажу, як це робиться. Дивіться! (Він витяг кілька зовні непоказних книжок і навмання розкрив). На першій-ліпшій сторінці будь-якої книжки вам відразу впадає в око сила-силенна прикмет учености або bel-espritism (1) — саме того, що треба для блеквудської статті. Можете навіть дещо записати, поки я читатиму. Спочатку я визначу дві підгрупи: "пікантні факти для продукції порівнянь" та "пікантні вирази для принагідного вжитку". Записуйте! — І я писала, поки він диктував:

— "Пікантні факти для порівнянь. Спочатку було три музи: Мелета, Мнема та Аеда — музи медитації, пам'яті й співу". Як добре помізкувати, то з цього маленького факту можна багато чого зліпити. Він, як бачите, не дуже відомий і видається recherche (2). Вважайте на те, щоб усе скидалося на імпровізацію.

(1) Гарнодушності (фр.).

(2) Вишуканим (фр.).

Далі: "Води ріки Алфей протікали нижче рівня моря й виходили з надр незаймано чистими". Ну, це ще не дуже соковито, але, як належно прибрати й подати, то буде сам смак.

А ось трохи ліпше: "Перський ірисе! Для кого ти різкий і солодкавий, а для кого аніскільки не п'янкий!" Хіба не чарівно? А як витончено! А як злегка обіграти — сотворяться чудеса.

Тепер візьмімо щось ботанічне — йде дуже добре, надто як присмачити латиною. Пишіть!

"Epidendrum Flos Aeris, що росте на острові Ява, розпускається цвітом неповторної краси. Висмикнута з корінням, вона не гине й роками, підвішена на стелю, чарує тубільців своїми пахощами". Вищий клас! Ну все, з порівнянням досить. А тепер — до "пікантних виразів".

"Пікантні вирази. Священний китайський роман "Ju — Kiao — Li"... Ось, прошу! Вправно ввівши цих кілька слів, ви продемонструєте свою обізнаність з мовою й літературою Китаю. Й отже, чудово обійдетеся без арабської, санскриту, чікасо. Проте вам аж ніяк не пройде без приправи з іспанської, німецької, грецької та латини. Підкину вам кілька прикладів. Тут піде будь-що, бо все залежатиме від вашої винахідливості, розуміння, як і куди те приліпити. Ну, пишіть!

"Aussi tendre que Zaire", "ніжний, як Заїра" — це французький вислів з трагедії "Заїра", де часто повторюється фраза "la tendre Zaire". Доречно вжита, ця фраза викаже не тільки ваше знання мови, а й начитаність і кмітливість. Можете, наприклад, сказати, що курка, яку ви їли,— о, напишіть, як ви подавилися курячою кісткою,— була далебі не aussi tendre que Zaire. Пишіть!

"Van muerte tan escondida,

Que no te sienta venir,

Porque el plazer del morir,

No mestorne a dar la vida".

Це іспанська — з Мігеля де Сервантеса. "Явись хутчіш, о Смерть! Але зроби це непомітно, бо втіха зустрічі з тобою ще, не дай Боже, верне до

життя". Це ви можете кинути a propos (1) в піковий момент боротьби з курячою кісткою. Пишіть!

(1) Принагідно (латин.).

"Il pover' huomo che non se'n era accorto,

An dava combattendo, e era morto".

Це італійська, вловлюєте? З Аріосто. Йдеться про великого героя, що в розпалі битви, не тямлячи, що фактично загинув, не припиняє доблесного бою, хоча, по суті, вже мрець. Це можна було б без усяких вагань використати й для вашої ситуації, бо я вірю, міс Псіхеє, що ви неодмінно посмикаєтесь з годину після того, як подавитеся на смерть курячою кісткою. Прошу писати!

"Und sterb' ich doch, so sterb' ich denn

Durch sie — durch sie!"

Це німецька — з Шіллера. "І якщо згину я, то згину лиш за тебе, заради тебе!" У вашій ситуації цілком зрозуміло, що ви звертаєтесь до причини вашого нещастя — до курки. Справді, який нормальний джентльмен — та й леді теж — не вмирав би, хотілося б знати, за м'ясистим каплуном доброї молуккської породи з капарцями й грибами та ще й у салатниці з помаранчевим желе en mosaiques (1). Пишіть, будь ласка!

Ось дуже симпатична латинська фраза, та ще й рідкісна (годі вже бути більш recherche або лаконічним у латині, що така вже поширена) — ignoratio elenchi(2). "Він піддався ignoratio elenchi" — тобто слова ваші зрозумів, а думки не второпав. Він, як бачите, йолоп. До того нещасного ви звертаєтесь, коли подавились,— от він і не може второпати, про що ви там говорите. Киньте йому в зуби ignoratio elenchi — і він стертий на

порох. Якщо ж насмілиться огризнутися, процитуйте з Лукана — ось воно,— що "мова — це anemonae verborum", слова-анемони. Бо ж анемон, як вам відомо,— показний, але без запаху. Коли ж він почне виступати, вдарте insomnia Jovis, візіями Юпітера, що ними Сілій Італік називає величні та піднесені думки. Це буде переконливо й поцілить йому в саме серце — тільки падай і вмирай. Ви пишете, ласкава пані?

(1) Нарізаним шматочками (фр.).

(2) Нерозуміння суперечності двох тверджень (латин.).

З грецької треба взяти щось милозвучне — наприклад, з Демосфена: "Ανεζο φεοων χαι παλιν μαχσεται". Ось досить стерпний переклад у героїко-пародійному стилі:

Бо хто тікає — биться йде,

Чого не зробить, як умре.

У блеквудській статті нема нічого показнішого за пасаж давньогрецькою мовою. Глибина — вже в самих літерах. Зверніть лиш увагу, мадам, який хитрющий вигляд у Епсілона! Фі — то вже точно мало б бути єпископом! А Омі-крон — чи бачив хто удатнішого? А гляньте на Тау... Одне слово, грецька мова в сенсаційній статті не має собі рівних. А в нашому випадку вона більш ніж доцільна. Лайніться на всі заставки — і той нікчемний, замшілий пень, що ніяк не міг утямити людську мову про курячу кісточку, враз усе змакітрить — навіть не сумнівайтеся!

Оце й усі настанови, які я отримала від містера Блеквуда по суті справи. На мою думку, їх було цілком достатньо. Тепер я вже була готова написати справжню блеквудську статтю і сповнилась рішучості взятися до неї без зволікань. На прощання містер Блеквуд висловив побажання придбати майбутню статтю, але оскільки добродій міг

запропонувати не більше п'ятдесяти гіней за аркуш, я подумки прикинула, що, ніж віддавати її за безцінь, то хай уже краще наша асоціація з неї скористає. Та попри таку скнарість містер Блеквуд був надзвичайно люб'язним в інших питаннях і повівся зі мною вельми ґречно. Його прощальні слова запали мені в саме серце і я завжди з вдячністю пам'ятатиму їх.

— Люба моя міс Зенобіє! — вигукнув він зі сльозами на очах.— Чи не міг би я ще хоч трохи допомогти вам у таких похвальних починаннях? Що б ще такого придумати, га? Так мені думається, що утопитись вам навряд чи поталанить, ані повіситись, та й кісткою не вдавитесь, ані собак... стривайте, стривайте! Слухайте, у нас надворі є парочка дуже симпатичних бульдогів — вищий клас! Справжні звірюги, будьте певні — саме те, що вам треба, зжеруть вас зі всіма auriculas та іншим за п'ять хвилин, як не менше (засікаю час). Але почуття які — подумайте лишень! Гей! Гей! Гей, ви, Томе, Пітере! Діку, негіднику! Ану, випустіть отих...

Але оскільки я страшенно поспішала й не мала вже ні хвилини часу, то, попри все небажання, мусила розпрощатись і мерщій піти,— щоправда, трохи поспішно, що явно суперечило правилам чемного поводження.

Тепер моїм головним завданням було невідкладно влізти в якусь халепу, як мені наполегливо радив містер Блеквуд. З цією метою я більшу половину дня проблукала по Едінбургу в пошуках відчайдушних пригод, що відповідали б силі моїх почуттів і були б гідними тієї помпезної статті, яку я збиралася писати. Впродовж усієї екскурсії мене ні на крок не полишали негр Помпей і болонка Діана, яку я привезла з Філадельфії. Лише надвечір я успішно завершила своє натхненне починання, коли власне й сталася одна важлива подія, суть якої я виклала у своїй наступній блеквудській статті.